

ಸೆರೆಮನೆಯ ಸುಖದುಃಖಗಳು.

೧೯೪೨ ರ ಅಗಸ್ಟ ೮ ನೇ ತಾರೀಖಿಗೆ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮುಖಂಡರ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಬಂಧನದ ದಿವಸವೇ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಬಂಧನಗಳು ನಡೆದವು. ಬಂಧನದ ಸತ್ಯ ಸುರುವೇ ಇತ್ತು. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸತ್ಯ ಅರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯ ೫ ನೇ ಅಗಸ್ಟದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸ ಬೇಕೆಂಬ ಹುಮ್ಮಸ್ ಇದ್ದವರು ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳನ್ನು ಅದೇ ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಭೂಗತರಾದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ರಕ್ತ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಖಂಡರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಂಗಾಧರರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ, ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಜೋಶಿ, ಕೇಶವರಾವ್ ಗೋಖಲೆ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವೇ ಜನರನ್ನು ಅವರು ಮುಂಬೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ ಪೋಲೀಸರು ಹಿಡಿದರು. ರಾಜಬಹಾದ್ದೂರ ಅಂಗಡಿ, ದಿವಾಣ ಬಹಾದ್ದೂರ ಲಕ್ಷ್ಮಯ್ಯ ವರಂಥ ಬಹಾದ್ದೂರರನ್ನು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿರದಿದ್ದರೂ ಪೋಲೀಸರು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಜೇಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಶ್ರೀ. ಎಂ. ಪಿ. ಪಾಟೀಲ, ಕೆ. ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ, ಬಾಬು ರಾವ್ ಢಾಕೂರ, ಜೀವಣರಾವ್ ಯಾಳಗಿ, ಪುಂಡಲೀಕಜಿ ಮೊದಲಾದವರು ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಉಳಿದರೆ ಬರುವ ಕಷ್ಟಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು ತಮ್ಮಿಂದಾಗದೆಂದು ತಿಳಿದು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಅನಾಯಾಸ ಸಿಟ್ಟು ಬಂಧನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಶಾಂತಿನಾಥ ಇಂಗಳೆಯವರಂಥ ಕೆಲ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ೮ ನೇ ಅಗಸ್ಟ ದಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು, ಪ್ರಭಾತಘೇರಿ

ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಲವರು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದರು. ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಪೊಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಿದ್ದರು.

ಹೀಗಾಗಿ ಹಿಂಡಲಗಿ ಜೇಲು ತುಂಬಹತ್ತಿತು. ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ವಿಜಾಪೂರ, ಕಾರವಾರ ಮತ್ತು ರತ್ನಾಗಿರಿ ಈ ಐದು ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂಡಲಗಿ ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಸೆರೆಮನೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇಡುವ ಏರ್ಪಾಡು ಇದೆ. ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಕೈದಿಗಳೇ ಈ ಜೇಲಿನ ಹಕ್ಕು ದಾರ ನಿವಾಸಿಗಳು. ಅವರಂತೂ ಮಳೆ ಬೀಳಲಿ ಬಿಡಲಿ, ಧಾರಣೆ ತುಟ್ಟಿಯಾಗಲಿ ಅಗ್ಗವಾಗಲಿ, ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರಲಿ ಬರಗಾಲ ಬಿದ್ದಿರಲಿ, ಬೇಸಿಗೆಯಿರಲಿ ಮಳೆಯಿರಲಿ ಚಳಿಯಿರಲಿ, ಅಖಂಡವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಯಾತ್ರೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತ ಹಿಂಡಲಗಿ ಜೇಲಿನ ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಾಯಂವಾಗಿ ಇಡುತ್ತ ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳಂತೆ ತಮ್ಮ ನಿತ್ಯ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ನಿತ್ಯ ಪ್ರವಾಹ. ಚಳವಳಿ ಆರಂಭವಾದರೆ ಮಹಾ ಪೂರ (ನೆರೆ) ಬಂದಂತೆ ಜೇಲುತುಂಬಿ ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಬರಾಕುಗಳು ತುಂಬಿ ಹೊರಗಿನ ವ್ಹರಾಂಡಾದಲ್ಲಿಯೂ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಮಲಗಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ರನ್ನೇ ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸೆಪರೇಟ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವರಂತೆ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ತುರುಕ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೈದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಏರಿದಂತೆ ಜೇಲಿನಲ್ಲಿಯ ಶಿಸ್ತು ಕಠೋರ ನಿಯಮ ಮುಂತಾದವು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ಒಂದು ಜಾತ್ರೆಯ ಸ್ವರೂಪವೇ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಹಿಂಡಲಗಿ ಜೇಲಿನ ರಚನೆ

ಹಿಂಡಲಗಿ ಜೇಲನ್ನು ೧೯೨೪ ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದು ಈ ಜೇಲು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಚ್ಛವಿದೆ. ಯೆರವಡಾ ಜೇಲು ಅತ್ಯಂತ ಹೊಲಸು ಅದೆ. ವಿಸಾಪೂರದ ಆಗಿನ ಜೇಲು ಅತ್ಯಂತ ಅನಾರೋಗ್ಯಕರವಾಗಿದ್ದಿತು, ನಾಶಿಕ ಜೇಲವೂ ಹಿಂಡಲಗಿ ಯಂತೆಯೇ ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿದೆ. ಠಾಣೆ, ರತ್ನಾಗಿರಿ, ಕಾರವಾರ, ವಿಜಾಪೂರ ಮುಂತಾದ ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾರಾಗೃಹಗಳು ಮಧ್ಯಮ ಪ್ರಕಾರದ್ದು ಅವೆ. ಹಿಂಡಲಗಿ ಜೇಲಿನ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗ ಎರಡು ಅಂತಸ್ತಿನದಾಗಿದೆ. ಕೈದಿಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಣ್ಣ ಮುಂದೆ ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಗಳೇ ಕಾಣುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಬೇಸರಗೊಂಡು ಬೆಂದುಹೋಗುತ್ತಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ದೂರಿನ ದೃಶ್ಯಗಳು ಕಂಡರೆ ಅದೊಂದು ಚಂದ, ಮನಕ್ಕೆ ಆನಂದ ಇಂಥ ಆನಂದವು ಹಿಂಡಲಗಿಯಲ್ಲಿಯ ಎರಡನೇ ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಾಗ ಕೈದಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಿಗುವದು. ಹಿಂಡಲಗಿ ಜೇಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ—

(೧) ೧ ನೇ ನಂಬರ ಸರ್ಕಲ್ — ೭ ಬರಾಕುಗಳು, ದೀರ್ಘಾವಧಿ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಕೈದಿಗಳಿಗಾಗಿ.

- (೨) ೨ ನೇ ನಂಬರ ಸರ್ಕಲ್—೩ ಬರಾಕುಗಳು, ೮೦ ಕೋಣೆಯ ಸೆಪರೇಟು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಳಾಟೋಪಿ ಸರಕಲ್ ಅನ್ನುವರು. ತಿರುತಿರುಗಿ ಜೇಲಿಗೆ ಬರುವಂಥ “ ಹ್ಯಾಬಿಟ್ಸ್ ಅಲ್ ” ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಾರೆ.
- (೩) ಅಂಡರ್ ಟ್ರಾಯಲ್ ವಾರ್ಡ್—ಖಟ್ಟಿ ನಡಯುತ್ತಿರುವ ಆರೋಪಿಗಳನ್ನು ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.
- (೪) ಕ್ವಾರಂಟಾಯಿನ್ ವಾರ್ಡ್—ಶಿಕ್ಷೆಯಾದಕೂಡಲೆ ಒಳಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಪ್ರವೇಶ ಕೊಡುವದರಿಂದ ಸಾಂಸರ್ಗಿಕ ರೋಗ ತಗಲಬಾರದೆಂದು ತಿಂಗಳೊಪ್ಪತ್ತು ಅಗಲಿಸಿ ಇಡುವ ಹೊಸ ಕೈದಿಗಳಿಗಾಗಿ.
- (೫) ಫಾರೀಗೇಟ—ಗಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದವರನ್ನು ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.
- (೬) ಸಿಂಪಲ್ ಯಾರ್ಡ್—ಸಾದಾ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದವರನ್ನು ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.
- (೭) ಜ್ಯುವೆನ್ಯಲ್ ಯಾರ್ಡ್—ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಕೈದಿಗಳಿಗಾಗಿ.
- (೮) ಹಾಸ್ಪಿಟಲ್ ಯಾರ್ಡ್—ದವಾಖಾನೆ. ರೋಗಿಗಳನ್ನೂ ಮುದುಕರನ್ನೂ ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.
- (೯) ಟಿ. ಬಿ. ಯಾರ್ಡ್—ಕ್ಷಯರೋಗಿ ಕೈದಿಗಳಿಗಾಗಿ.
- (೧೦) ಅಂಥೇರಿ ಯಾರ್ಡ್—ಏಕಾಂತ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದ ಕೈದಿಗಳಿಗಾಗಿ.
- (೧೧) ಸ್ಟೋಅರ ಯಾರ್ಡ್—ಧಾನ್ಯದವಸು ಇಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.
- (೧೨) ಲೇಪರ ಶೆಡ್—ಮಹಾರೋಗಿ ಕೈದಿಗಳಿಗಾಗಿ.
- (೧೩) ಔರತ ಬರಾಕ—ಸ್ತ್ರೀ ಕೈದಿಗಳಿಗಾಗಿ.
- (೧೪) ಭಿಸಿ (ಕಿಚನ್)—ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ.
- (೧೫) ಆಫೀಸ—ಜೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಾರ್ಯಾಲಯ.
- (೧೬) ಸ್ಟ್ರಿಕ್—ಬಡಗತನ ಕಮ್ಮಾರತನದ ಕೆಲಸಮಾಡಲು.
- (೧೭) ಥೋಬಿ ಖಾನಾ—ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವದು ಮತ್ತು ಕೈದಿಗಳ ಬಟ್ಟೆ ಇಡುವದು ಇದಕ್ಕಾಗಿ.

ಹೀಗೆ ಹದಿನೇಳು ವಿಭಾಗಗಳಿದ್ದು ಸುತ್ತಲೂ ಸುಮಾರು ೧೫ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಆವಾರದ ಗೋಡೆಯಿದೆ. ಈ ಗೋಡೆಯ ಹೊರಬದಿಗೆ ಪೊಲೀಸರ ಮನೆಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಂಗ್ಲೆಗಳು ಅವೆ.

ಮುಂಜಾನೆ ಸರಿಯಾಗಿ ೬ ಗಂಟೆಗೆ ಸ್ನೇಹವಾಡಿ ಇಟ್ಟ ಕಪಾಟಿನ ಸೀಲ ಒಡೆದು ಕೀಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾರ್ಡಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪೋಲೀಸರು ಹೋಗಿ ಆಯಾ ವಾರ್ಡುಗಳ ಬರಾಕುಗಳಿಗೆ ಮುನ್ನಾದಿನ ಸಂಜೆ ೬ ಗಂಟೆಗೆ ಹಾಕಿದ ಹೊರಗೀಲಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಳಗಿನ ಕೈದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಸರಿಯಾಗಿದ್ದುಬ್ಬಗೆ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಶಿಲಕು ಕೀರ್ಡಿಗೆ ಮೇಳ ನೋಡುವಂತೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಬ್ಬಿಬ್ಬರಂತೆ ಜೋಡಿ ಜೋಡಿ ಕೂಡಿಸಿ ಎಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎಣಿಕೆ ಸುರು ಆಗುವ ದರೊಳಗಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಕೈದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾತಿ ತಟ್ಟಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಧಾಲಿಪಾಟ (ನೀರು ಕುಡಿಯುವ ಮತ್ತು ಊಟ ಉಣ್ಣುವ ಕಬ್ಬಿಣ ತಗಡಿನ ಎರಡು ಪಾತ್ರೆಗಳು) ತಕ್ಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಡೀ ಜೇಲಿನ ಎಣಿಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದುವ ವರೆಗೆ ಯಾರನ್ನೂ ಬರಾಕದ ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವದಿಲ್ಲ, ಬಾಕಿನ ಬಾಗಿಲ ತೆಗೆದ ಕೂಡಲೆ ಕೆಳಗೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಡಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಶೌಚಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿಯೂ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿಯೂ ಕಟ್ಟಿದ ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ನಲ್ಲಿಯ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಹಾದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಖಮಾರ್ಜನ ಅಥವಾ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವದು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಜೋಳದ ಹಿಟ್ಟಿನ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಉಪ್ಪು ಕೂಡಿಸಿದ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಗಂಜಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕುಡಿದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವದು, ನೇಯುವದು ನೂಲುವದು, ಬಡಗತನ ಕಮ್ಮಾರತನ, ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ, ಬುಣದ ಕೆಲಸ, ಬಟ್ಟೆ ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡುವದು, ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವದು, ಕಾಯಿಪಲ್ಲಿ ಕಾಳು ಕಡಿ ಆರಿಸುವದು. ಕಸ ಕೂಡಿಸುವದು, ತೋಟದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಗೆ (ಜೇಲಿನ ಒಡತನದ ತೋಟಗಳು ಹೊರಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅವೆ.) ಹೋಗುವದು, ಬಟ್ಟೆ ಹೊಲೆಯುವದು, ಕೈರಮಾಡುವದು, ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವು. ಡಾಕ್ಟರರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾರ್ಡಿಗೆ ಬಂದು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಔಷಧ ಬೇಕೇ ಎಂದು ಕೇಳಿ ಚಿಲ್ಲರ ಔಷಧ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡುವರು. ತುಸು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವರೂಪದ ಬೇನೆ ಇದ್ದವರನ್ನು ಹಾಸ್ಪಿಟಲಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವರು. ಸರಿಯಾಗಿ ೧೦|| ಗಂಟೆಗೆ ಎರಡು ರೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಎರಡು ಕಪ್ಪುಗಳಷ್ಟು ಕುಡಿಸಿದ ಬೇಳೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಡುವರು. ಅದೇ ಅವನ ಊಟ ! ಊಟಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬೇಕು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೪ ಗಂಟೆಯ ವರೆಗೆ ಕೆಲಸ. ಮುಂದೆ ಒಂದು ತಾಸು ಅಂಗಳದಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗಾಟ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಮುಂತಾದದ್ದು ನಡೆಯುವದು. ೫|| ಗಂಟೆಗೆ ಸಂಜೆಯ ಊಟ, ಈ ಊಟದಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೊಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಎರಡು ಕಪ್ಪಿನಷ್ಟು ತೊಪ್ಪಲ ಪಲ್ಲೆ ಇರುವದು ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಕುರಿಗಳನ್ನು ದಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವಂತೆ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಬರಾಕದಲ್ಲಿ ತುರಕಿ ಪುನಃ ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿ ಬರಾಕೆಗೆ ಕೀಲಿ ಜಡಿಯುವರು. ಅದು ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ೬ ಗಂಟೆಗೇ ತೆರೆಯಲ್ಪಡುವದು.

ಸಂಜೆಯ ೬ ಗಂಟೆಯಿಂದ ಮುಂಜಾನೆಯ ೬ ಗಂಟೆಯ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಕೀಲಿ ಹಾಕಿ ಬಂದಮಾಡಿ ಇಟ್ಟರೆ ತೀರುವದಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಕಾಯಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಮೂರು ತಾಸಿಗೆ ಒಬ್ಬನಂತೆ ನಾಲ್ವರು ವಾರ್ಡರರನ್ನು ಕೈದಿಯೊಳಗಿನವರಿಗೇ ಬಡತಿ ಕೊಟ್ಟು ನೇಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರೂ ಬರಾಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೈದಿಗಳ ಜೊತೆಗೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾವಲುಗಾರರು ತಮ್ಮ ಸರತಿ ಬಂದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಇಡೀ ಮೂರು ತಾಸು ಸರ್ಪಗಾವಲು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬರಾಕದೊಳಗೆ ಮಲಗಿದ ಕೈದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಮಲವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಎದ್ದು ಕೂತು “ಪಿಶಾಬ ರ್ಬಾಡಾ” ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿ ಸಂಜಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಆ ಕಾವಲುಗಾರ ವಾರ್ಡರನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗುವದು. ರಾತ್ರಿ ಯಾರಾದರೂ ಒಳಸಂಚುಮಾಡಿ ಜೇಲಿನಿಂದ ಓಡಿ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಈ ಕಾವಲುಗಾರರನ್ನಿಡುವ ಉದ್ದೇಶ. ಯಾರಾದರೂ ಓಡಿಹೋಗುವ ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಬಡೆದಾಟ ಹೊಡೆದಾಟ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಕಾವಲುಗಾರ ವಾರ್ಡರನು ಸೀಟಿ ಉದುತ್ತಾನೆ. ಕೂಡಲೆ ಪೊಲೀಸರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ವಿಶೇಷ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಜೇಲ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಬಂದು ಬರಾಕಿನ ಕೀಲಿ ತೆಗೆಯಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬರಾಕಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಫ್ಲಶ್ ಪದ್ಧತಿಯ ಸಂಜಾಸ ಇರುತ್ತದೆ. ಬರಾಕುಗಳಲ್ಲಿ ೬೦ ರಿಂದ ೧೦೦ ರ ವರೆಗೆ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ಇಡಬಹುದು. ಸೆಪರೇಟ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಂಥೇರಿ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಜಾಸ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಗಾಗಿ ಫಿನಾಯಿಲ ಹಾಕಿದ ಒಂದು ಮಣ್ಣಿನ ಬಾಸಿಯನ್ನಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ವಾರದಲ್ಲಿ ರವಿವಾರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೂಟಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂದು ಶಾಕಾಹಾರಿ ಕೈದಿಗಳಿಗೆ ೪ ಟೆಂಸಿನಂತೆ ಬೆಲ್ಲ ೧ ಟೆಂಸಿನಷ್ಟು ವಾಶಿಂಗ್ ಸೋಡಾ ಕೊಡುವರು. ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳಿಗೆ ಮುಟನ್ ಕೊಡುವರು. ತಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಚಡ್ಡಿ, ಬಂಡಿ, ಟಾವೆಲಗಳನ್ನು ಕೈದಿಗಳು ಈ ಸೋಡಾಹಾಕಿ ಒಗೆಯುವರು. ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಅಂದಿನ ದಿನ ಕೊಡುವ ಸೆಜ್ಜಿಯ ರೊಟ್ಟಿ ಮುರಿದು ಪುಡಿಮಾಡಿ ಮಾರೇದಿ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕ್ಷಾರ ಮಾಡಿಸಲೇಬೇಕು. ಕ್ರಾಪ್ ಕಾಯ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ.

೧೯೩೦ ನೇ ಇಸವಿಯ ವರೆಗೆ ಜೇಲಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕೈದಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಕ್ಲಾಸು ಇತ್ತು. ಶ್ರೀಮಂತನಿರಲಿ ಭಿಕಾರಿಯಿರಲಿ ದೇಶಭಕ್ತನಿರಲಿ ದೇಶದ್ರೋಹಿಯಿರಲಿ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ನಿರಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಜೀವನವಿತ್ತು. ಅದರೆ ೧೯೨೮ ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಲದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಧುರೀಣ ಜತೀಂದ್ರನಾಥ ದಾಸರಂಬವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದಾಗ ಅವರು ರಾಜಕೀಯ ಕೈದಿಗಳ ಬೇರೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಊಟ ಅರಿವೆ ಮುಂತಾದ ಸವಲತ್ತು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಆಮರಣ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿ ೬೩ ದಿನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಅಹಾರ ಹಾಕದೆ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆ ಮೇಲೆ

ಸರಕಾರದವರು ಎ. ಬಿ. ಸಿ. ಎಂಬ ಮೂರು ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಕೈದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ದರು. ಆದರೆ ಈ ವರ್ಗವಾರಿಯು ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಈ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಆಗದೆ ಕೈದಿಯ ಹೊರಗಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ವರ್ಗಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ೧೯೩೦ ನೇ ಇಸವಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ತರದ ಕೈದಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಎ' ಕ್ಲಾಸ 'ಬಿ' ಕ್ಲಾಸ 'ಸಿ' ಕ್ಲಾಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಕ್ಲಾಸುಗಳು ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವು.

ಸಿ ಕ್ಲಾಸ ಕೈದಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ೨ ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಕೆ, ಸಂಜೆಗೆ ೨ ರೊಟ್ಟಿ ತೆಳ್ಳನ ಪಲೆ, ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಎರಡು ಬುಡಿ ಎರಡು ಚಡ್ಡಿ ಒಂದು ಟಾವೇಲ್ ಒಂದು ಲಂಗೋಟಿ, ಮೂರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರ ಒಂದು ಭಟ್ಟಿ, ಇಷ್ಟು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದವು.

ಬಿ ಕ್ಲಾಸಿನ ಕೈದಿಗೆ ದಿನಾಲು ಚಹಾ ಬ್ರೆಡ್, ಊಟಕ್ಕೆ ತುಸು ಅನ್ನ ಚಪಾತಿ, ಉಡಲಿಗೆ ಧೋತರ ಅಥವಾ ಉದ್ದ ಚಡ್ಡಿ, ತಿಂಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಭಟ್ಟಿ ತಿಂಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಪತ್ರದ ಹಕ್ಕು ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಎ ಕ್ಲಾಸಿನ ಕೈದಿಗಳಿಗೆ ಬಿ ಕ್ಲಾಸಿನ ಕೈದಿಗಳಂತೆಯೇ ಊಟ, ೧೫ ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಭಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಪತ್ರದ ಸವಲತ್ತು ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಕೀಲರಿಗೆ ಡಾಕ್ಟರರಿಗೆ ಇನ್‌ಕಂಪ್ಲಾಕ್ಟ್ ಕೊಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದಾಗ ಬಿ ಕ್ಲಾಸ ಎ ಕ್ಲಾಸ ಕೊಡುವ ರೂಢಿಯಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಮಾಜಿಸೈಟರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮುಖಂಡರಿಗೂ ಸೇಡಿನ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಸಿ ಕ್ಲಾಸವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಧಾರವಾಡದ ಕಲೆಕ್ಟರರು ಡಾ. ಹರ್ಡೀಕರ, ಡಾ. ಕಬ್ಬೂರ, ಹುಕ್ಕೇರಿಕರ, ಕರಮರಕರ, ಅನಂತರಾವ ಜಾಲೀಹಾಳ ವಕೀಲ, ಕುಲಕರ್ಣಿ ರಂಗರಾವ ವಕೀಲ ಮುಂತಾದವರಿಗೂ ೧೯೩೨ ರಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಿ ಕ್ಲಾಸು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮುಂಬೈಯ ಮೇಯರ ಪದವಿ ಭೂಷಿಸಿದ್ದ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮುಖಂಡರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ. ಮಹದ ಅಲ್ಲಿಯವರಿಗೂ, ಅಬೀದ ಅಲ್ಲಿ ಜಾಫರ್‌ಭಾಯಿಯವರಿಗೂ, ಸ. ಕಾ. ಪಾಟೀಲ, ಆಚಾರ್ಯ ಭಾಗವತ, ಆಚಾರ್ಯ ಜಾವಡೇಕರ, ಸಾನೆ ಗುರುಜಿ, ಕಾಕಾ ಕಾಲೇಲಕರ, ನರಹರಿಭಾಯಿ ಪರೇಖ, ಮುಕುಂದ ಮಾಲವೀಯ ಮೊದಲಾದ ಮಹನೀಯರಿಗೂ ಸಿ ಕ್ಲಾಸು ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಇದು ಜೇಲಿನಲ್ಲಿಯ ತಾರತಮ್ಯ.

ಜೇಲಿನ ಕೆಲ ಕಾರ್ಯದೇಗಳು

ಕೈದಿಯು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕೈದಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡಬಾರದು.

ಕೈದಿಯು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕೈದಿಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ರೊಟ್ಟಿ ತಕೊಳ್ಳಬಾರದು

ಕೊಡಬಾರದು.

ಕೈದಿಯು ಉಪವಾಸ ಮಾಡಬಾರದು.

ಕೈದಿಯು ಹಾಡಬಾರದು. ಖೊಳ್ಳನೆ ನಗಬಾರದು.

ಕೈದಿಯು ಗುಂಡಗಡಿಗಿ ಜನಿಮಾರ ಧರಿಸಬಾರದು.

ಕೈದಿಯು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಂದರೆ ಅವನು ಪಟ್ಟನೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೂಡಬೇಕು.

ಕೈದಿಯು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ೬ ಪಾಟಿನ (ತುಂಬಿಗೆ) ಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಉಪಯೋಗಿಸಬಾರದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಿಯಮ, ಕಾಯಿದೆಗಳಿದ್ದರೂ ಕೈದಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳವಾದಾಗ ಈ ನಿಯಮಗಳು ಶಿಥಿಲಗೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿತ್ತು.

ಈಗಿನ ಜೇಲ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾಗಿವೆ. ಈಗಿನ ಜೇಲುಗಳೆಂದರೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಹಾಸ್ಟಿಲಗಳಂತೆ ಆಗಿವೆ, ಈ ಮಾತು ಬೇರೆ. ನಾನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವುದು ೧೯೪೨ ರ ಜೇಲಿನ ಬಗ್ಗೆ ಎಂಬದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

ಕ್ಯಾಂಪ ಜೇಲುಗಳು ಲಾಕಪ್ಪುಗಳು.

ಎಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳಿದ್ದರೂ ಹಿಂಡಲಗಿಯ ಜೇಲು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮವೇ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿಯ ಹವೆ ಉತ್ತಮ, ನೀರು ಉತ್ತಮ, ಸೃಷ್ಟಿಸೌಂದರ್ಯ ಉತ್ತಮ, ಕಟ್ಟಡ ಉತ್ತಮ, ಎಲ್ಲವೂ ಉತ್ತಮವೇ. ತಗಣೆ ಗುಂಗಾಡುಗಳ ಹೆಸರಿಲ್ಲ, ಹಾವು ಬೇಳುಗಳ ಸುಳಿದಾಟವಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರ ಅಭಾವವೊಂದೇ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಸರ ತಂದೊಡ್ಡುವಂತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಡೀ ಜೇಲು ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ತುಂಬಿದಾಗ ಜನಜಾತ್ರೆಯೇ ಕೂಡಿದಾಗ ಆ ವೇದನೆಯೂ ಮಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಕೈದಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದೂವರೆ ಸಾವಿರದಷ್ಟು ಚಳವಳಿಯ ಕೈದಿಗಳಿರುವಾಗ ಯಾವ ಚಿಂತೆಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಠಾಣಾ, ಕಾರವಾರ, ರತ್ನಾಗಿರಿ, ವಿಜಾಪುರ, ವಿಸಾಪುರ ಮುಂತಾದ ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾರಾಗೃಹಗಳ ಮಾತೇ ಬೇರೆ. ಅಧುನಿಕ ಕಟ್ಟಡಗಳಿಲ್ಲ, ಆರೋಗ್ಯಕಾರಕ ಹವೆಯಿಲ್ಲ, ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಜೇಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ಆಯಿತ್ತು. ವಿಸಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದ ಕೈದಿಗಳಂತೂ ಯಾರೂ ರೋಗ ಗ್ರಸ್ತರಾಗದೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಂತೆ